

Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского
Серия «Юридические науки». Том 26 (65). 2013. № 2-1 (Ч. 2). С. 143-149.

УДК 347.73

**КОНЦЕПЦІЇ РЕФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ
ДЕРЖАВИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ. ТА ЇЇ ВПЛИВ
НА СТАНОВЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ НАУКИ ФІНАНСОВОГО ПРАВА**

Хохуляк В. В.

*Чернівецький факультет Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Чернівці, Україна*

У статті досліджується становлення вітчизняної фінансово-правової думки першої половини ХІХ ст. Характеризуються концепції реформування фінансової системи держави, розроблені Сперанським М. М., Балудянським М. А., Мордвиновим М. С., Канкріном Є. Ф..

Ключові слова: наука фінансового права, Сперанський М. М., Балудянський М. А., Мордвинов М. С., Канкрін Є. Ф.

Вступ. Фінансово-правові ідеї першої половини ХІХ сторіччя, які сформувалися в умовах панування кріпосництва і феодалних виробничих відносин, багато в чому випереджали свій час. Вони означили напрямки майбутнього реформування фінансової системи та намітили перспективи удосконалення фінансового законодавства. Саме в даний період були створені передумови інтенсивного розвитку фінансово-правової теорії і практики що припав на кінець ХІХ-початок ХХ ст. Важливу роль у становленні фінансово-правової теорії відіграли наукові концепції та положення, які були сформульовані в даний історичний період вітчизняними державними діячами. Зокрема, вагомий внесок у розвиток вітчизняної фінансово-правової науки здійснили такі видатні постаті, як Сперанський М. М., Балудянський М. А., Мордвинов М. С., Канкрін Є. Ф., Бунге М. Х., та цілий ряд інших. Звернення до теоретичного спадку талановитих державників та видатних вчених ХІХ, праці яких не втратили своєї наукової значущості і в наш час, дозволяє з позиції історичного досвіду оцінити правові реформи грошово-кредитної, банківської та фінансової систем, які проводяться сьогодні.

У вітчизняній фінансово-правовій літературі неодноразово підкреслювалось вагомє значення творчого доробку вчених та державних діячів Російської імперії першої половини ХІХ ст. на становлення та розвиток вітчизняної науки фінансового права. Зокрема, визначальний вплив вироблених ними теоретичних положень і концепцій на формування фінансово-правової думки високо оцінений вченими на межі ХІХ-ХХ ст., а саме Боголеповим М. І., Гензелем П. П., Горловим Д. О., Іловайським С. І., Коркуновим М. М., Лебедєвим В. О., Локотєм Т. В., Мігуліним П. П., Озеровим І. Х., Твердохлебовим В. М., Янжулом І. І. та іншими. Однак в радянській правовій науці дана проблематика досліджується вченими переважно у загальному контексті історії фінансового

законодавства. Спеціальних наукових досліджень, присвячених вивченню наукових концепцій реформування фінансової системи держави, вироблених у період першої половини ХІХ ст., практично немає і в сучасній фінансово-правовій науці.

У зв'язку з цим в даній статті ставиться за мету дослідити становлення вітчизняної фінансово-правової думки першої половини ХІХ ст., що знайшло своє вираження у вироблених концепціях реформування фінансової системи держави та відображених у наукових працях таких видатних вчених та державних діячів, як Сперанського М. М., Балудянського М. А., Мордвинова М. С., Канкріна Є. Ф. та інших.

Виклад основного матеріалу. Автором одного з перших комплексних, теоретично обґрунтованих проектів реформування фінансової системи держави був один з найвидатніших державних діячів в історії Російської імперії Сперанський М. М.. Будучи теоретиком і практиком реформування системи державного управління, він керував розробкою програми покращення управління фінансів, що було зумовлено насамперед гострою необхідністю застосування термінових заходів щодо нормалізації фінансової системи держави. Дана програма, що відома в науці під назвою «План фінансів», мала велике значення для подальшого розвитку державної фінансової системи, а її подальше втілення здійснило вагомий вплив на становлення теорії фінансового права. Практична реалізація плану глибоких фінансових перетворень вимагала прийняття цілого ряду правових актів. Розуміючи це, Сперанський М. М. надавав пріоритетне значення розвитку фінансового законодавства, пропонуючи удосконалювати такі окремі його галузі як бюджетне, податкове і грошово-кредитне законодавство.

Фінансові правові ідеї Сперанського М. М. відзначались комплексним характером: ним сформульовано підхід до розв'язання практично всіх гострих проблем фінансової системи тогочасної держави. Це дозволило американському досліднику Реффу М. стверджувати, що пропозиції та ідеї, висунуті Сперанським М. М. для обґрунтування реформи грошової і фінансової системи Росії, були поворотним пунктом в історії управління російськими фінансами. Як відзначав професор Новоросійського університету Іловайський С. І., «План фінансів» Сперанського М. М. заслуговував міжнародного визнання, а висунені ним ідеї повинні були б бути реалізованими у європейських країнах, «в бюджетному устрої парламентських держав» [3, с. 53]. Це опосередковано підтверджує і проф. Рефф М., який вважає, що фінансові ідеї Сперанського М. М. випереджали погляди більшості західноєвропейських економістів тогочасної епохи [1, с. 89-90].

Погляди та ідеї Сперанського М. М. відіграли важливу роль у розвитку теоретичних основ бюджетного законодавства Російської імперії. При цьому, він був прихильником практики розподілу і групування державних видатків відповідно до певних груп державних доходів, яка існувала в Росії з часів Петра І. На його думку, всі джерела державних доходів і всі державні видатки повинні обліковуватись одним державним органом (управлінням). «Для того ж, щоб таке управління діяло з успіхом, всі доходи і видатки повинні запроваджуватись щорічним кошторисом (бюджетом) у особливо встановленому порядку. Там, де немає кошторису чи річного фінансового закону або де цей закон не виконується, там не може бути істинного управління фінансами» [8, с. 92]. Таким чином, фактично вперше у вітчизняній фінансово-правовій науці і практиці було обґрунтовано положення про необхідність надати бюд-

жетну силу закону та виконувати даний закон задля ефективного управління фінансами держави. Сформульована Сперанським М. М. схема управління державними фінансами і в сучасних умовах зберігає важливе практичне значення.

Характеризуючи роль фінансово-правових ідей Сперанського М. М. на розвиток вітчизняної науки фінансового права, не можна залишити без уваги постать його ідейного сподвижника та соратника у сфері правового регулювання фінансів Балудянського М. А. На жаль, положення та ідеї цього видатного вченого, педагога та державного діяча, як і їх вплив на фінансову теорію і практику, залишаються поки що в тіні історії науки фінансового права. Дослідники історії фінансової науки, неоднозначно оцінюють роль Балудянського М. А. у виробленні фінансової політики Російської імперії початку ХІХ ст. Зокрема, Ялбулганов О. А. в вступній статті до «Плану фінансів», опублікованої у 1998 році, лише коротко обмовлюється, що Сперанський М. М., приступивши до реформування фінансового управління, запросив у співробітники одного з найбільш освічених економістів того часу Балудянського М. А. [9, с. 24]. Натомість Фатєєв О. М. приписує авторство «Плану фінансів» Балудянському М. А. на рівні зі Сперанським М. М., стверджуючи, що саме Балудянський М. А. здійснив теоретичне обґрунтування плану фінансових перетворень Російської імперії [12, с. 6].

У своїй доповідній записці, адресованій Сперанському М. М., Балудянський М. А. писав: «Чого навчався і навчав інших в університеті, тим займаюсь на практиці в міністерстві фінансів, у частині законів» [9, с. 28]. За результатами роботи в даних структурах, ним підготовлено та подано до ознайомлення Сперанському М. М. план реорганізації фінансів Росії відомий в історії під назвою «Система Михайла Балудянського». Даний рукопис, на жаль, не було опубліковано. Він був виявлений в архіві АНСРСР у Ленінграді і датований 1809 роком. В даній роботі викладені основні фінансово-правові ідеї вченого щодо проблем бюджету, необхідності раціонального використання державних видатків, а також щодо проблеми функціонування податкової, грошової та кредитної систем держави. Балудянський М. А. виступав з гострою критикою меркантилізму, намагався поєднати окремі погляди фізіократів зі вченням Сміта А., пристосовуючи їх до умов Росії.

Архівні матеріали та дослідження ХІХ-ХХ ст. свідчать про вирішальну роль Балудянського М. А. в розробці планів реформування фінансів 1810 р., та організації фінансів (1812-1816 рр.), реформи державних селян Кисельова П. Д. (1838-1841), грошової реформи Канкріна Є. Г. (1839-1843 рр.). Серед інших численних творів Балудянського М. А. є як невеликі спеціальні доповіді та записки, так і солідні багатотомні праці, що подавалися до розгляду у відповідні державні органи й установи. При цьому, їм властивий глибокий теоретичний характер, який вказує, що вони є результатом творчості насамперед науковця, видатного вченого, який багато в чому випереджав епоху.

У першій половині ХІХ ст. одним з видатних державних діячів, що здійснив значний вплив на становлення фінансово-правової думки був адмірал Мордвинов М. С. Займаючи високі управлінські посади начальника департаменту цивільних і духовних справ Державної ради при Олександрі І і Миколі І, члена Фінансового комітету і Комітету міністрів, він активно займався розв'язанням існуючих фінансово-право-

вих питань. Будучи за власним ідейним спрямуванням чітким послідовником вчення Сміта А., Мордвинов М. С. розробляв фінансово-правові проекти, пов'язані переважно з розвитком грошово-кредитної системи держави. Так, у 1801 році він представив імператору проект створення Працезаохочувального банку як інструменту прискорення економічного розвитку Росії. Адмірал пропонував створити даний банк на основі державної форми власності за рахунок коштів уряду та наділити його широкими повноваженнями. Головним завданням у його діяльності Мордвинов М. С. вбачав у сприянні розвитку нових методів виробництва, впровадженні нових технологій, співпраці з Академією наук. При цьому банк не повинен був фінансувати об'єкти, «які служать для короткострокової насолоди чи непотрібної прикраси і розкоші певної кількості людей». На його думку, всі власні ресурси банк повинен був використовувати для розвитку фабрик, заводів, удосконалення землеробства і скотарства [6, с. 52]. Проект Мордвинова М. С. щодо Працезаохочувального банку не був реалізованим. Будучи переданим імператором міністру фінансів, він був «похоронений в нетрях петербурзьких канцелярій і ніяких практичних наслідків не мав» [2, с. 126].

У 1809 році Мордвинов М. С. підготував доповідну записку «Про внутрішню поязку», положення якої були розвинені у записці 1825 р. «Про заходи покращення державних доходів. На жаль, ідеї даних праць також не отримали вчасної реалізації на практиці та не отримали належного поширення серед громадськості. Вперше вони були опубліковані лише у 1902 році. У 1873 році мислителем було запропоновано новий проект під назвою «Роздуми про користь, що може настати із заснуванням приватних банків у губерніях», який був опублікований у вигляді окремої книги у 1816 році та перевиданий у 1829 році. В даній роботі автор обґрунтовував створення і розвиток комерційних банків, капітал яких міг би створюватись за рахунок невеликих внесків населення. Такі банки могли б приймати внески та видавати позики, сприяючи тим самим економічному розвитку країни.

Важливе значення для оздоровлення платіжного балансу і підтримки курсу грошової одиниці Російської імперії мала розробка Мордвиновим М. С. спільно з Сперанським М. М. «Положенням про нейтральну торгівлю на 1811 рік», яке було опубліковано одночасно з новим митним тарифом 19 грудня 1810 року. В даному документі були розроблені такі засоби протекціонізму вітчизняної економіки, як заборона введення предметів розкоші, посилення митного контролю та одночасне заохочення виведення вітчизняних товарів [7, с. 26]. Як відзначалось, значний вплив на погляди Мордвинова М. С. мало вчення Сміта А. Однак, з боку Миколи Семеновича не було сліпого сповідування, чи спроб беззастережного перекладання абсолютно всіх позицій класичної теорії на російську практику. Навпаки, мав місце глибокий теоретичний аналіз даної теорії з моделюванням можливих наслідків її втілення у конкретних суспільно-політичних та економічних положеннях.

На думку Мордвинова М. С., провідне значення у організації і ефективному функціонуванні фінансової системи держави відіграє якісне фінансове законодавство. Він зазначав, що у Росії зосереджено більше ресурсів, необхідних для могутності держави, ніж у всіх інших частинах Європи, разом узятих. «З цього очевидно, – продовжує він власну думку, – що якщо б у Росії були тверді, непохитні, зручні до виконання закони, які захищають права капіталістів, то безсумнівно, що до Росії почали б

звідусіль стікались капітали» [6, с. 132]. При цьому Мордвинов М. С. наголошував на важливості ефективної і стабільності законів. На його думку, лише недостатньо розважливі люди рахуються з силою закону зі страху і без власної волі, оскільки саме сила законів полягає у тій свободі, щоб захищає осіб і їх власність від руки сильного і бажаючого скористатись чужим надбанням.

Серед видатних постатей, що залишили глибокий слід в історії фінансово-правової теорії і практики першої половини XIX ст. яскраво і відособлено від інших виділяється постать видатного вченого, мислителя й державного діяча Георга Людвіга фон Канкріна (у російському варіанті – Єгора Францовича Канкріна). Як відзначив на рубежі XIX-XX століть дослідник історії науки фінансового права Іловайський С. І., вплив наукової й практичної спадщини Канкріна Є. Ф. на розвиток фінансово-правової думки є найбільш об'ємним і глибоким за змістом, і тому його ім'я назавжди залишиться пам'ятним в історії російських фінансів [3, с. 37].

Будучи іноземцем за походженням, Канкрін Є. Ф. став видатним державним діячем й обіймав посаду міністра фінансів Російської імперії протягом 21 року (з 1823 по 1844 р.), що було найбільш довгим за тривалістю терміном обіймання даної посади в історії держави. Не зупиняючись детально на біографії Канкріна Є. Ф., оскільки вона неодноразово була предметом дослідження вітчизняних і закордонних учених кінця XIX, XX і початку XXI сторіч [5, с. 42-65; 10, с. 226-229], хотілося б зосередити увагу на його внеску в розвиток науки фінансового права, адже він відомий і як фінансовий теоретик, наукові праці якого важливу роль у становленні фінансово-правової думки. Мова йде, насамперед, про такі його наукові твори, як «Про військову економіку в часи війни й миру» (1821 р.), «Світове багатство, національне багатство й державна економіка» (1823 р.), «Короткий огляд російських фінансів» (1838 р.), «Нариси політичної економіки та фінансії» (1845 р.).

В 1823 році Канкрін Є. Ф. анонімно публікує книгу «Світове багатство, національне багатство й державна економіка». За висловом професора Петербурзького університету Лебедева В. О., дана робота стала теоретичною програмою діяльності Канкріна Є. Ф. в сфері фінансового управління, яке він здійснював на посаді міністра фінансів. На позиціях, висвітлених у своїй роботі, вчений стояв протягом всього життя, і більш ніж двадцятилітній досвід керування державними фінансами не вплинув на його переконання [4, с. 193].

Характеризуючи фінансово-правові відносини, Канкрін Є. Ф. дотримується меркантилістських позицій, вважаючи, що основні життєво важливі потреби населення повинні задовольнятися винятково за рахунок внутрішнього виробництва. В силу цього, він пропонував здійснення рішучих заходів щодо підтримки національної конкурентоздатної промисловості. Основна ідея фінансової системи Канкріна Є. Ф. полягає в тому, що між фінансовими інтересами держави й населення існують природні й корінні антагонізми, які можуть усуватися не інакше, як на шкоду для однієї або іншої сторони, «оскільки задоволення потреб держави представляє перешкоди для вільного розвитку основних принципів народної економії». У зв'язку з цим гармонія між фінансовими інтересами держави й суспільства здавалася Канкріну Є. Ф. неможливою.

Особливу роль у власній системі поглядів на фінансову систему Канкрін Є. Ф. відводив проблемі грошового обігу. Зокрема, абсолютно новою для свого часу була

його пропозиція щодо необхідності фіксування ціни паперових грошей перед їхнім погашенням. У майбутньому дана ідея знайшла своє втілення в нормативному закріпленні процедури девальвації. Він вважав, що зменшення кількості паперових грошей необхідно здійснювати не за рахунок великих позик, а шляхом заощадження, відчуження державного майна у приватну власність і встановлення нових податків.

Висновки. Таким чином, характеризуючи наукову діяльність видатних державних діячів, вчених та непересічних особистостей, таких як Сперанський М. М., Балудянський М. А., Мордвинов М. С., Канкрін Є. Ф., слід відзначити, що сформульовані ними глибокі теоретичні положення стали визначальними для подальшого розвитку фінансової та фінансово-правової науки XIX ст. Розроблені та впроваджені ними проекти реформування системи державних фінансів передбачали необхідність удосконалення фактично всіх галузей фінансового законодавства: бюджетного, податкового, валютного, банківського, тощо та заклали теоретичні підвалини подальшої практичної діяльності у даній сфері.

Список літератури:

1. Raeff M. Michael Speransky: Statesman of Imperial Russia, 1772 to 1839. – Nijhoff, Hyperion Press, Incorporated, 1957. – 387 p.
2. Аникин А. В. Путь исканий: Социально-экономические идеи в России до марксизма / А. В. Аникин. – М. : Директ-Медиа, 2007. – 409 с.
3. Иловайский С. И. Учебник финансового права / С. И. Иловайский ; под ред. Н. П. Яснопольского / С. И. Иловайский. – [5-е изд.]. – Одесса, 1912. – 604 с.
4. Лебедев В. А. Финансовое право / В. А. Лебедев. – СПб., 1889. – Т.1. – 778 с.
5. Мондэй К. От военной к экономической науке: война и мир в мировоззрении Е.Ф. Канкрин / К. Мондэй // Диалог со временем. – 2009. – № 29. – С. 42-65.
6. Мордвинов Н. С. Избранные произведения / Н. С. Мордвинов. – М. : Гослитиздат, 1945. – 255 с.
7. Мордвинов Н. С. Некоторые соображения по предмету мануфактур в России и о тарифе / Н. С. Мордвинов. – [3-е изд.]. – СПб. : Тип. Гл. упр. путей сообщ. и публичных зданий, 1833. – 86 с.
8. Сперанский М. М. План финансов // У истоков финансового права (М. М. Сперанский, Н. И. Тургенев, М. Ф. Орлов) ; под ред. А. Н. Козырина ; сост. А. А. Ялбулганов. – М. : «Статут», (Серия «Золотые страницы российского финансового права»). – 1998. – Том 1. – 432 с.
9. Фатеев А. Н. Академическая и государственная деятельность М. А. Балугьянского (Балудянского) в России / А. Н. Фатеев. – Ужгород : Типография «Школьной помощи», 1931. – 64 с.
10. Хохуляк В. В. Граф Е. Ф. Канкрин и отечественная наука финансового права середины XIX века / В. В. Хохуляк // Закон и жизнь. – 2013. – № 10. – С. 226-229.
11. Ялбулганов А. А. Михаил Михайлович Сперанский // У истоков финансового права (М. М. Сперанский, Н. И. Тургенев, М. Ф. Орлов) ; под ред. А. Н. Козырина ; сост. А. А. Ялбулганов. – М. : «Статут», (Серия «Золотые страницы российского финансового права»). – 1998. – Том 1. – 432 с.

Хохуляк В. В. Концепции реформирования финансовой системы государства первой половины XIX в. и их влияние на становление отечественной науки финансового права / В. В. Хохуляк // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2013. – Т. 26 (65). № 2-1. – Ч. 2. – С. 143-149.

В статье исследуется становление отечественной финансово-правовой мысли первой половины XIX в. Характеризуются концепции реформирования финансовой системы государства, разработанные Сперанским М. М., Балудянским М. А., Мордвиновым М. С., Канкрином Е. Ф.

Ключевые слова: наука финансового права, Сперанский М. М., Балудянский М. А., Мордвинов М. С., Канкрин Е. Ф.

**CONCEPTIONS OF REFORMATION THE STATE'S FINANCIAL SYSTEM
IN THE FIRST HALF XIX CENTURY AND THEIR INFLUENCE ARE
ON BECOMING OF DOMESTIC SCIENCE OF FINANCIAL LAW**

Khokhuliak V. V.

*Chernovtsy Faculty of the National University «Odesa Law Academy»,
Chernovtsy, Ukraine*

The formation of domestic financial and legal thought in the first half of the nineteenth century is investigated in the article. Characterized by the concept of reforming the country's financial system, developed by M.M. Speranskiy, M.A. Baludyanskiy, M.S. Mordvinov, E.F. Canckrin. Developed and implemented projects reform of public finances envisaged the need to improve virtually all areas of financial legislation: budget, tax, currency, banking, and so laid the theoretical foundations further practice in this area. Determined, that the author of one of the first comprehensive, theoretically grounded projects to reform the financial sector was one of the greatest statesmen in the history of the Russian Empire, M.M. Speranskiy. His project, known in science under the name «Plan of Finance» was of great importance for the further development of the state system. A further embodiment of the present project has performed a significant influence on the development of the theory of finance.

The key role in the development of science financial law nineteenth century also played such important program of reform of the financial system of the state as finance reform plan (in 1810), and the plan of finance (in 1812-1816) M.M. Speranskiy and M.A. Baludyanskiy, reform of state peasants P.D. Kiselev (1838-1841), the currency reform E.F. Canckrin (1839-1843). It is proved that developed E.F. Canckrin scientific positions on the legal regulation of the financial system of the state became a theoretical program of its activities in the field of financial management, which he held throughout his life. Describes the concept of currency, which E.F. Canckrin have a special role in their own belief system on the financial system of the state. We investigate the value of his scientific legacy in the history of the formation of the national science of finance law.

Key words: science of financial law, history of science of financial law, M.M. Speranskiy, M.A. Baludyanskiy, N.S. Mordvinov, E.F. Canckrin.

Spisok literatury:

1. Raeff M. Michael Speransky: Statesman of Imperial Russia, 1772 to 1839. – Nijhoff, Hyperion Press, Incorporated, 1957. – 387 p.
2. Anikin A. V. Put' iskanij: Social'no-jekonomicheskie idei v Rossii do marksizma / A. V. Anikin. – M. : Direkt-Media, 2007. – 409 s.
3. Ilovajskij S. I. Uchebnik finansovogo prav / S. I. Ilovajskij ; pod red. N. P. Jasnopol'skogo / S. I. Ilovajskij. – [5-e izd.]. – Odessa, 1912. – 604 s.
4. Lebedev V. A. Finansovoe pravo / V. A. Lebedev. – SPb., 1889. – T.1. – 778 s.
5. Mondrej K. Ot voennoj k jekonomicheskoj nauke: vojna i mir v mirovozzrenii E.F. Kankrina / K. Mondrej // Dialog so vremenem. – 2009. – № 29. – S. 42-65.
6. Mordvinov N. S. Izbrannye proizvedenija / N. S. Mordvinov. – M. : Goslitizdat, 1945. – 255 s.
7. Mordvinov N. S. Nekotorye soobrazhenija po predmetu manufaktur v Rossii i o tarife / N. S. Mordvinov. – [3-e izd.]. – SPb. : Tip. Gl. upr. putej soobshh. i publicnyh zdaniy, 1833. – 86 s.
8. Speranskiy M. M. Plan finansov // U istokov finansovogo prava (M. M. Speranskiy, N. I. Turgenev, M. F. Orlov) ; pod red. A. N. Kozyrina ; sost. A. A. Jalbulganov. – M. : «Statut», (Serija «Zolotyje stranicy rossijskogo finansovogo prava»). – 1998. – Tom 1. – 432 s.
9. Fateev A. N. Akademicheskaja i gosudarstvennaja dejatel'nost' M. A. Balug'janskogo (Baludjanskogo) v Rossii / A. N. Fateev. – Uzhgorod : Tipografija «Shkol'noj pomoshhi», 1931. – 64 s.
10. Hohuljak V. V. Graf E. F. Kankrin i otechestvennaja nauka finansovogo prava serediny HHH veka / V. V. Hohuljak // Zakon i zhizn'. – 2013. – № 10. – S. 226-229.
11. Jalbulganov A. A. Mihail Mihajlovich Speranskiy // U istokov finansovogo prava (M. M. Speranskiy, N. I. Turgenev, M. F. Orlov) ; pod red. A. N. Kozyrina ; sost. A. A. Jalbulganov. – M. : «Statut», (Serija «Zolotyje stranicy rossijskogo finansovogo prava»). – 1998. – Tom 1. – 432 s.